

MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN
DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN UTRECHT EN OMSTREKEN

25 JANUARI
1937

ONDER REDACTIE VAN:
G. A. EVERS

12^e JAARGANG
N° 1

UITGAVE DER VEREENIGING. SECRETARIAAT: VAN SPEIJKSTRAAT 20

MEDEDEELINGEN UIT DE VEREENIGING.

De a.s. algemeene (jaar)-vergadering zal vermoedelijk op Maandag 1 Maart a.s. worden gehouden. In die bijeenkomst zal de Utrechtsche oud-hoogleraar Dr. G. W. Kernkamp een voordracht over een nader te noemen onderwerp uit de Utrechtsche geschiedenis houden.

De agènda en verdere bijzonderheden zullen in het e.v. nummer worden vermeld.

JOHANNES ANTHONIUS MOESMAN †, 1859—1937.

De vereeniging „Oud-Utrecht” heeft één harer merkwaardigste leden verloren. Bij de stichting in 1923 onmiddellijk toegetreden, werd Moesman de meest geregelde bezoeker van hare bijeenkomsten, de meest trouwe deelnemer aan hare rondgangen en tochten. En wanneer hij helpen kon, zooals meestentijds het geval bleek te zijn, dan was Moesman steeds bereid de gevraagde medewerking te verleen, het uitgebreide materiaal zijner bijzondere verzamelingen ter harer beschikking te stellen.

Moesman verzamelde alles, ook datgene wat vaak als waardeeloos wordt weggeworpen en wat verscheidene daartoe te rekenen kleinigheden op zich zelf beschouwd ook zijn. Maar Moesman bracht al die schijnbare nietigheden systematisch bij elkaar en rangschikte ze in omslagen naar onderwerpen en gebeurtenissen. Zodoende ontstond een vaak uit wonderlijke verscheidenheden samengesteld geheel, een vooral voor de geschiedenis van Utrecht ongewone en eenige collectie. Tot aan den zolder bijna staan overal in zijn huis de bundels opgestapeld, de boeken gerijd en de voorwerpen in kasten opgesteld of aan de wanden gehangen.

Moesman genoot er zelf van, wanneer hij zeggen kon over eenig voorval in het stadsleven het gezochte te bezitten, nog meer, wanneer hij, door zijn sterke geheugen daartoe in staat gesteld, reeds vooraf verklaren kon nog meer dan het algemeen bekende te kunnen toonen. Wonderlijk vlug was hij dan meestal in staat het bedoelde dossier uit de stapels, die den niet-ingewijde als een chaos voorkwamen, te voorschijn te brengen.

Bij iedere bijzondere gebeurtenis werd geregeld alles, wat de geschiedenis daarvan demonstreerde, in de ruime uitstallkast van zijn pand, Neude 7, tentoongesteld. Beter wellicht dan op eenig andere wijze sprak door die uitstalling de beteekenis eener nationale of lokale herdenking tot de velen, die, aangetrokken door de groote verscheidenheid van curiosa, soms lang voor het raam bleven kijken en het voornaamste in zich opnamen.

Veel van wat Moesman gedurende een halve eeuw over Utrecht bijeengebracht heeft, wordt ook elders bewaard, zoodat slechts gewenscht kan worden, dat het mogelijk zal blijken een deel zijner verzameling ter aanvulling te verwerven en daardoor ten bate van het lokaal-historisch onderzoek te behouden. 't Zou tevens de waardeering van Moesman's levenswerk toonen, de blijvende herinnering zijn aan een volbloed Utrechtenaar, één der weinigen die de gehechtheid aan hun vaderstad zoo innig getoond hebben, hun heele leven lang. E.

HET DOMPLEIN.

Het Domplein heeft door de opgravingen der laatste jaren en de daar gevonden Romeinsche schatten telkens opnieuw de aandacht getrokken. Het is eigenlijk zoowat het jongste plein in de oude stad. Dat klinkt wat ongelooflijk voor hem, die weinig op de hoogte is van de geschiedenis onzer stad. Maar een korte beschouwing van eenige teekeningen en prenten uit vorige eeuwen zal hem dadelijk van de waarheid daarvan overtuigen.

Er zijn thans enkele dier prenten in het Centraal Museum ter bezichtiging gelegd. Een paar geven weer, hoe het „plein" er in de jaren na 1675 tusschen kerk en toren uitzag: een ruïne, waar planten (zelfs een boom) voedsel vonden tusschen verweerde steen. Van een anderen kant beschouwd (van het Wed af) geeft een teekening van J. de Beyer te zien, hoe het „plein" ingenomen werd door de H. Kruiskapel, ook wel bekend als St. Thomaskapel, en in de jaren 1800—1825 heel ordinair „soepkapel" genoemd. De door haar muren omsloten ruimte werd ingericht en gedurende die jaren 's winters gebruikt om soep te bereiden, die gratis aan armen werd uitgereikt. Verder blijkt een gedeelte van het plein afgesloten te zijn geweest door een muur, waarboven de gevel van het vroegere kleine kapittelhuis te zien was. Dit gebouwtje stond met de achterzijde tegen den buitengevel van de kloostergang. Daarnaast (buiten den muur) was de ingang van de Academie, — verder stonden er nog enkele huizen.

De ruïne is in 1829 opgeruimd en de verdere gebouwen werden afgebroken: de kapel in 1828, de derde der zuidelijke zijkapellen van den Dom (twee staan er nog) in 1847, ongeveer veertig jaren daarna het als Leesmuseum gebruikte kapittelhuis. In 1892 ver-

rees het Universiteitsgebouw op de plaats der afgebroken woonhuizen

Vóór dat alles geschieden zou werd het westelijk gedeelte van het plein, van het Wed tot den Domtoren (dus langs den tuinmuur van het vroegere Bisschopshof) bestemd voor de dagelijkse groenmarkt (1827). De verkoop begon 's zomers om half acht, 's winters om half negen. Een jaar later werden de uren van verkoop gesteld resp. van 6 en 8 uur tot 2 uur 's middags. De groenmarkt heeft er echter niet vele jaren stand gehouden.

De tuinmuur van het Bisschopshof, beter bekend als Flora's hof, verdween later om plaats te maken voor de gevels der huizen, die nu de westzijde van het plein vormen.

Ook aan de noordzijde hadden er natuurlijk veranderingen plaats. In de 18e eeuw waren daar eenige koffiehuisen gevestigd. Eén daarvan werd later studenten-societeit, een tweede werd als school ingericht, een derde (thans ook bij de school aange trokken) werd gebruikt als weeshuis der Evang. Luthersche gemeente. Later werd de studenten-societeit afgebroken en herbouwd als Dienstgebouw der Nederd. Herv. gemeente; de daar aangrenzende huizen tot aan de Domstraat zijn voor een paar jaren afgebroken en geheel nieuw ingedeeld herbouwd. K.

DE DATERING VAN ONS MUSEUMSCHIP.

Tot de stellingen, die ik bij mijn promotie in 't vorig jaar lanceerde, behoorde er ook een over het oude vaartuig, dat in het centraal museum ondergebracht werd en onlangs, na langdurige en zorgvuldige voorbereiding, ter bezichtiging van het publiek gesteld werd. Die stelling luidt: „Het in 1930 te Utrecht opgegraven vaartuig moet, in tegenstelling met de datering der heeren P. Intfeld en P. H. van der Wijk (voor het begin onzer jaartelling, Jaarboekje van „Oud-Utrecht" 1933, blz. 14 en 46), C. G. 't Hooft (later dan de Romeinsche tijd, Jaarboek van „Amstelodamum" 1935, blz. 18), dr. A. Köster (5de of 6de eeuw onzer jaartelling, Maandblad van „Oud-Utrecht" V-1930, blz. 91), J. W. van Nouhuys (ca. het jaar 800, t.z.pl. blz. 89) en dr. A. E. van Giffen (11de—14de eeuw, t.z.pl., blz. 89), in de 2de of 3de eeuw onzer jaartelling gedateerd worden". Thans, na de beëindiging der restauratie, meen ik daar nog even op terug te mogen komen.

In dit Maandblad van 25 Juni 1932 (jrg. VII, blz. 44—46) komt een bijdrage van dr. G. C. Labouchère voor, getiteld: Romeinsche vondsten. Ze gaat over het terrein van de firma Vroom en Dreesman, gelegen tusschen de Choorstraat en het Massegast. Hieruit blijkt, dat *onder* de toen weggebroken, twee meter boven Amsterdamsch peil gelegen hebbende kelders, een laag

rivierzand en vervolgens een laag klei en humus werd aangetroffen. De laatste had een dikte van 20 tot 25 c.M. en bevatte voorwerpen uit de 2de en 3de eeuw onzer jaartelling. Onder deze laag werd weer rivierzand gevonden.

In de Nieuwe Rotterdamsche courant van 4 Januari 1931 schreef prof. L. van Vuuren in zijn opstel over: Het oude schip van Utrecht, o.m.: „Het schip lag bedolven onder de fluviatiele afzettingen. Deze resten werden bedolven door ongeveer een meter grof grijs rivierzand, dat naar beneden toe grover werd. Later bleek onder de bodem van het schip tamelijk grof grind gemengd te zijn met dit grove rivierzand. Op deze laag van grof rivierzand volgde ruim een meter dik fijner rivierzand, afwisselend geel en roodbruin van kleur, waartusschen dunne kleilagen ingeschakeld zijn. Dit is het volledige profiel van de verlande rivier. Daarop volgt de kleibedekking, die ter dikte van ruim $\frac{1}{2}$ M. vergraven is.”

Waar het bekend is, dat het terrein Vroom en Dreesman eens een verlande Rijnarm was, en hier een overeenkomstig profiel van de bodem werd aangetroffen als in de Vechtarm, waar de schuit is gevonden, daar mag in verband met de ouderdom der voorwerpen die in de laag van de eerste werden aangetroffen, een nagenoeg gelijke datering voor de tweede worden aangenomen.

Toch meen ik mijn datering eenigszins te moeten herzien. De laag immers, waarin de vondsten gedaan zijn, kan slechts in de loop van een paar eeuwen gevormd zijn. De bouw van het vaartuig zal dus wel eenige honderden jaren vóór de vorming van die lagen, dat is omstreeks het begin onzer jaartelling hebben plaats gehad. In dat geval moet het een inlands vaartuig zijn geweest, dat misschien de Friezen op hunne veroveringstochten als oorlogsbodem heeft gediend. Dr. JAC. ZWARTS.

OUDE NIEUWJAARSPRENTEN.

De achterstaande afbeelding is een afdruk van de origineele houtsnede, die vroeger aan het hoofd van den nieuwjaarswensch der Utrechtsche klepperlieden stond afgedrukt. Van het midden der 18de eeuw af tot aan het einde der 19de eeuw toe is het gewoonte geweest, dat de werklieden in openbaren dienst, zij die hun arbeid voor de burgerij op straat uitoefenden, de stad rondgingen en de vanouds gebruikelijke nieuwjaarswensch in den vorm van een rijmprent huis aan huis aanboden.

Het „veel heil en zegen” wenschen aan de deur was nog zeer algemeen en niet alleen voor de genoemde werklieden, doch ook voor tal van anderen een welkom middel om hun inkomen te vermeerderen, voor sommigen om uit den band te springen en te kunnen koppen. Tientallen gingen op nieuwjaarsdag

rond, rekenende op de goedgeefschheid der gezeten burgers en 't was, zooals de torenwachter in zijn wensch van 1817 verklaarde:

Pruikemakers, vuilnisman, / Lichtopstekers, klepperman,
Schoenelappers, kranteloopers, / Ja zelfs zwavelstok-
verkoopers,
Blinde, lamme, kreuple liên, / Allen zijn op straat te zien.
Kleeremakers en barbiers, / Bakkers, slagers, huurkoetziërs,
Ja, wie zou hen alle weten, / 'k Heb mij zelven nog vergeten,
'k Wensch glukzalig Nieuwejaar, / Is de leus van allegaer.

De afbeeldingen, die aan den kop van het vrij groote blad voorkomen, zijn steeds voorstellingen van het bedrijf van den aanbieder, en de veranderingen, die allengs in de werkwijze plaats vonden, worden geregeld weergegeven. Zoo vertoonen die van de Aschhaalders en karlieden een stortkar met paard, dat door een rateldraaienden man geleid wordt. Vernieuwde houtsneden brengen telkens den veranderden bouw der wagens, de gewijzigde wagennummers enz. in beeld en van 1857 af trekt de aschhaalder niet meer alleen rond, maar wordt hij door den bezemenden straatreiniger vergezeld. Eerst zijn het primitieve houtsneden, een enkele maal (1838) een steendruk, en later (ca. 1850), wanneer de verzorging niet meer aan Kemink, maar aan Van de Weijer is toevertrouwd, zijn het tot stadsgezichten uitgewerkte houtgravures geworden. In afwijking van al de overige afbeeldingen stelt die van 1856, blijkbaar om den omvang van het ambt te demonstreeren, een gracht tusschen wal en singel (Servaasbolwerk?) voor, met een paar op modderschuiten staande mannen, die de gracht uitbaggeren. De stortkar, die overigens het meest sprekende beroepsembleem bedoelde te zijn, ontbreekt ook nu niet, maar verkreeg een meer bescheiden plaats op den achtergrond.

Ook in de prenten der lantaarn-vullers en -aanstekers is de ontwikkeling van het bedrijf geteekend. De oudste stellen zeer massieve lantaarnpalen met de daarboven tusschen glazen wanden hangende snuit-olie-lampen voor; de volgende vertoonen eveneens een stadsgezicht (Jacobiëkerkhof?), waarin de lantaarn met staande brander echter in 't midden van de straat aan een koord hangt; de laatste, een goede litho van 1860, laat een straatje met lantaarn van de nog gangbare constructie zien, die aan den muur bevestigd is. 't Spreekt van zelf, dat de bedrijvige vuller en de hollende aansteker, beiden met ladders beladen, niet aan de voorstelling ontbreken. De gaslantaarn-opstekers, die van 1847 af de oliemannen begonnen te verdringen, brachten het breede front der gasfabriek, dat ongeveer de westzijde van het Vreeburg afsloot, boven hun jaarwensch in beeld.

NIEUWJAAR

Opgedraagen aan Ed. Achtb. Magistraat, Bu

KI

(Van de „Asch-haalders en karlieden" zijn in den s
 nieuwjaarsprenten van 1763—1876, van de „Stads
 lantaarnen" van 1801—1860, van de „Tambours der ge
 van 1847—1862, en van de „Riool-uitvaarders" van 1
 De houtsnede is afgestaan door de N.V. Broekhoff, voor

HEIL- EN ZEGENWENSCH

s en Inwooneren der Stad Utrecht, door derzelver Stads

PER-LIEDEN.

lijken atlas op het gemeente-archief (Drift 27) *zeer onvolledige reeksen* per-lieden" van 1786—1788, van de „Vullers en aansteekers der ende burgerwacht" van 1802—1812, van de „Gaz-lantaarn opstekers" —1876 aanwezig).

bekdrukkerij Kemink en Zoon. Zie de noot op blz. 64 van jrg. XI—1936.

De riooluithaalders schijnen onmiddellijk bij de instelling van hun bedrijf hun nieuwjaarsbladen uitgegeven te hebben. Zij begonnen met de beteekenis van hun beroep uiteen te zetten, door den toestand der straten vóór en na den aanleg der stedelijke rioleering in 1850 te berijmen:

Vroeger prijkten onze straten / Met een breeden open goot,
Die van plaats tot plaats met gaten, / Vormde een' stede-
lijke sloot.

Dat was nu, op 's Heeren wegen / Somtijds wel van zeer
veel last,
Want met overvloed van regen, / Zat men op een eiland vast.
Maar daar kwam de Organisatie, / Besloten in de stadhuis zaal;
En met ijd'rige operatie / Kwam een overdekt kanaal.
(Dagelijks genoemd riolen) / Dat dan op een zinkput stuit;
En wat daarin ligt verholten ... / Dat ... dat halen wij er uit.

Dat uithalen wordt door de houtgravure aan 't hoofd van het blad in beeld gebracht, die een putjesschepper laat zien, bezig met een langstelige modderschap den inhoud van een zinkput op te halen en in de naast hem staande handkar over te storten. Een werkwijze, die niet korter dan tachtig jaar, tot in 't laatst van 1936 gevolgd is.

De torenwachters brachten het Buurkerkhof in beeld, eerst in een kapitale kopergravure, vervolgens in een kinderlijke houtsnede. Daar ze weinig zouden opvallen, wanneer ze op hun werkterrein, den omgang van den Buurkerktoren werden voorgesteld, symboliseerden ze hun bescherming der stad door cherubijntjes om den toren te laten vliegen, die de burgerij onder klaoengeschal verkondigden:

Zodra er Brand Ontstaat, / dan blazen Wy den Hooren,
En als die is geblust, / Streelt de Trompet U ooren.

Onder de afbeelding volgt na de opdracht een meestal langen wensch, die in den regel met eene algemeene beschouwing van den maatschappelijken of staatkundigen toestand aanvangt. Die der klepperlieden van 1786 en 1788, de eenig bewaard geblevene, geven b.v.b. een treffenden indruk van de sombere levensverhoudingen in den patriottentijd, verbonden aan de lijdelijke verzuchting (1786):

Indien de Hemel ons niet red uit medogen,
En slaat op Nederland zyn Vaderlyke oogen,
Dan is 't met ons gedaan, wy worden onderdrukt,
En neemen niets ter hand dat ons naar wensch gelukt.

Tijdens de Fransche overheersching, bij den aanvang van 1812, richtten de tamboers der gewapende burgermacht het volgende vers tot Napoleon:

Leev' lang gelukkig, waarde KEIZER!
 Geniet van ons de gunstbewijzen;
 Een altijd duurzaam Heilgenot.
 En, als Gij eens mogt grafwaarts treden,
 O mogt Gij dan in 't Zalig Eeden,
 Voor altoos wezen bij Uw God.

Enkele weken na Napoleon's val, op nieuwjaarsdag 1814,
 hieven de torenwachters echter aan:

Ontvang dees' onzen wensch, ô waarde Stadgenoten!
 Die we met 't begin des Jaars aan Uw komen biën,
 Geweld, verraad en list is hier ter neer gestoten,
 En 't monster wordt geveld — Triumf ô braave liën!
 Men viert dit Nieuwe Jaar, met duizend-duizend tongen,
 Men galmd nu weer vol vreugd *Oranje boven* uit! —
 't Blixemvuur des Tirans is nu de hand ontworpen,
 Wij roepen nu Triumf! op de ontfloersde luit.

Nadat de dichter, vaak onder verwijzing naar den goeden,
 ouden tijd, de nooden van het volk betreurd had, wendde hij
 zich tot de overheid met de bede, dat het haar gelukken mocht
 betere levensvoorwaarden voor de burgerij te scheppen. Ver-
 volgens richtte hij, naar 't protocol van zijn tijd, zegenbeden tot
 de wijze bestuurders van land, gewest en stad, tot de vrome
 dienaren van hoogeschool en kerk, en ging dan in een alge-
 meenen heilwensch voor de burgerij over, om meestal met een
 toespeling op het doel van zijn optreden te eindigen:

En bij de wenschen, die hij biedt, / Vergeet' uw hand ook
 zijner niet.

De aschhaalders verzuimden echter zelden dan nog een vers
 aan hun patroons, de pachters van het stadsvuilnis, te wijden
 (1829):

D'Admodiateurs der Asch die worde steeds gegeven,
 Veel Heil en Zegen om vergenoegd te leven,
 Met hun geliefd Gezin, dat voorspoed hun verzel,
 Dan gaat het ons, hun Knechts daardoor ook mede wel.

In de 19de eeuw, wanneer de klaagtoon bijna niet meer klinkt,
 wordt de vorm wel wat vrijer, maar blijven het gelegenheids-
 stukken in gewrongen taal en stijl, die zelden geestig zijn. Toch
 bevatten ze aardige bijzonderheden over het Utrechtsche be-
 drijf en bestaan, die alleen op deze bladen in teekening en
 tekst vastgelegd werden. Daardoor zijn ze waard om in een
 compleete reeks bewaard te blijven.

Jammer evenwel is de serie nog zeer onvolledig en aan vul-
 ling van den stedelijken atlas met losse bladen, die wellicht
 hier en daar bij particulieren verscholen liggen, zeer gewenscht.

KLEINE MEDEDEELINGEN.

Muurschilderingen der 15de eeuw.

— In *Oud-Holland* (LIV-1937, blz. 27—36) vertelt Jacob Por over „drie kruisigingstaferelen uit de XVde eeuw”. Uitgangspunt van zijn betoog, dat door een zevental reproducties wordt gedocumenteerd, vormt een laat-middeleeuwsche muurschildering in de Ned. herv. kerk te Lienden, waarvan de stijl-overeenkomst met een schildering in de kapel van bisschop Guy van Avesnes in de Domkerk te Utrecht (1420) en met een overeenkomstige voorstelling in de ridderzaal van het kasteel Loevestein (ca. 1450) wordt verklaard. Vervolgens wordt de compositie dezer schilderijen met enkele stukken der Utrechtsche school, in 't bijzonder met de miniatuur in een getijdenboek der universiteitsbibliotheek te Leiden, een meesterwerk van Claes Brouwer (1439—1452), en met een drieluik in het Centraal museum, een paneel van onbekende hand (1460—1465), vergeleken. Zodoende komt de schr. tot de gevolgtrekking, dat het kruisigingstaferel te Lienden het werk van een te Utrecht geschoolden meester, misschien wel van Claes Brouwer is, in elk geval van iemand, die den invloed van dezen Stichtschen kunstenaar onderging.

E.

Utrechtsche miniaturen. — In het onlangs verschenen *verslag der Aartsbisschoppelijke musea* over 1935 wordt als gewoonlijk o.m. een overzicht van de geschenken, aankopen en bruikleenen gegeven, die de verzamelingen in den loop van het verslagjaar verrijkten. Dit overzicht

is geen simpele catalogiseering, maar door de daarin door den conservator, den heer Jan Eloy Brom, verwerkte gegevens betreffende herkomst, geschiedenis en beteekenis der voornaamste stukken, een verdere belangstelling wekkende beschrijving der aanwinsten.

Het voor de Utrechtsche geschiedenis meest interessante stuk is wellicht een 15de-eeuwsch getijdenboek, omdat het zeer waarschijnlijk een door en voor Utrecht vervaardigd kunstwerk is.

In tegenstelling met de meeste andere aan Utrechtsche ateliers toegeschreven handschriften, welker oorsprong uit stijlovereenkomst afgeleid wordt, behoort dit handschrift tot de weinige, die in de miniaturen aanwijzingen van de plaatselijke herkomst vertoonen. Vooral daardoor is het een belangrijk document, om de kunsthistorische beteekenis van Utrecht in de late middeleeuwen beter te leeren verstaan.

Aan de beschrijving, die door reproducties der beide in het handschrift voorkomende miniaturen wordt verduidelijkt, is het volgende ontleend:

„De kalender vóór in het boekje wees al dadelijk door de vele Utrechtsche heiligennamen op Utrechtsche herkomst, welke nader bevestigd werd door een der zeer fraaie miniaturen, waarmee twee bladzijden versierd zijn.

De boodschap van den engel aan Maria is hier uitgebeeld, zooals het bij de Vlaamsche en Hollandsche primitieven gebruikelijk was, in een huiselijk middeleeuwsch intérieur. Het tafereel is omlijst door een orna-

mentrand van bloem- en bladranken, terwijl vier wapenschilden, gehouden door mannelijke schilddragers in zeer actieve houding, de hoeken accentueeren. Tusschen het ranken-ornament, de omlijsting van het middentaafreel oversnijdend en aldus min of meer in dat tafreel opgenomen, zien wij de figuur van een kanunnik met gevouwen handen neerknielen achter den engel Gabriël. De kanunnik is gekleed in een lang linnen superpelliceum en draagt over den rechterarm het almucium van bontwerk, het waardigheidsteeken van den kapittelheer.

Wie is de kanunnik die daar knielt en in wiens opdracht dit boekje zonder twijfel gemaakt is? De heer G. van Klaveren Pz., adj.-commies bij het gemeente-archief, was zoo gelukkig hem te identificeren, dank zij de wapens die op dezelfde bladzijde voorkomen. Het is Jacobus Johannes Ysbrandi, kanunnik ten Dom te Utrecht, die in 1504 aldaar overleed en in den Dom begraven werd. Zijn grafsteen is nog aanwezig in deze kerk en daarop treffen wij zijn wapen aan, dat is samengesteld uit de twee wapens in de bovenste hoeken van de miniatuur, de wapens dus, naar alle waarschijnlijkheid, van zijn vader Jan Ysbrants en zijn moeder Jutte van Rijn, die ook te

Utrecht woonachtig waren. Het testament van den kanunnik ten Dom wordt in het Utrechtsch gemeente-archief bewaard. De wapens in de beide onderste hoeken zullen waarschijnlijk die van zijn beide grootmoeders zijn.

Zoo biedt dus het boekje weinig raadselen meer en men mag veilig aannemen, dat het ook te Utrecht werd geschreven en versierd, zoodat het wederom een kleine bijdrage vormt tot de kennis der Utrechtsche miniaturen, waarvoor de laatste jaren zooveel belangstelling ontstaat. De tijd van ontstaan is natuurlijk met behulp van bovenstaande gegevens nog niet met juistheid te bepalen, maar is op omstreeks 1460-'70 te stellen, op grond van den stijl der miniaturen...

De tweede geïllumineerde bladzijde in het boekje toont een afbeelding van het Laatste oordeel, waarbij Christus zetelt tusschen Maria en St. Joannes Baptist, terwijl uit de aarde de dooden verrijzen uit de geopende graven."

Eene beschrijving van Ysbrandi's steen in den Dom is te vinden bij E. A. van Beresteyn, De grafzerken in het transept van de Domkerk, in Jaarboekje van „Oud-Utrecht" 1927, blz. 77, no. 20.

E.

BOEKAANKONDIGING.

C. H. C. A. van Sypsteyn, *Het Oud-Hollandsche porselein*. Hilversum, 1933. (78 blzn. met 5 pltn.). 8°.

De schr., die zelf een bijzondere collectie op het slot Sypsteyn te

Nieuw-Loosdrecht bijeenbracht, vat in dit mooi uitgevoerde en zorgvuldig gedocumenteerde boekje alles samen, dat bekend is over de porseleinfabrieken, die in de tweede helft der 18de eeuw in ons land gewerkt hebben: Weesp, Oud-Loos-

drecht, Ouder- en Nieuwer-Amstel.

Die op tegenwoordig Utrechtschen grond, te Oud-Loosdrecht, werd in 1774 door ds. Johannes de Mol, die daar van 1753 tot 1781 als predikant stond, na lange jaren van voorbereidende studie en proefnemingen opgericht. Ds. de Mol was een man van geweldige energie. Van het eerste oogenblik af, dat hij er over dacht een echte porseleinfabriek op te richten, is zijn verdere leven een leven van strijd geweest, waarbij hij ook te kampen had met voortdurende geldzorgen. Toen hij ze eindelijk had gebouwd, nam de zaak een groote vlucht en in 1777 werkte ze met 60 arbeiders en 8 buitenlandsche kunstenaars. Te Vollenhoven aan de Bilt was bovendien een pletmolen voor het stampen der op de heide gezochte witte kwartzkeitjes gevestigd, en te Utrecht een keimolen, waar dit materiaal vermalen werd.

De fabriek had dadelijk succes en ook in het buitenland werden hare producten op prijs gesteld, maar in 't binnenland viel de verkoop bitter tegen. De productie was in verhouding tot den verkoop te hoog opgevoerd, slechts een tiende gedeelte vond afzet. Na het plotseling overlijden van ds. de Mol in 1782 werd de fabriek, waarin de participanten enorme bedragen gestoken hadden, geliquideerd.

In het uitvoerige hoofdstuk, dat aan Loosdrecht gewijd is (blz. 41—65) beschrijft Jhr. van Sypesteijn niet alleen het bedrijf, maar ook de smaakvol uitgevoerde producten, die

nu zeer gezocht zijn en kostbare verzamelobjecten zijn geworden. Die beschrijving leent zich echter niet tot eene korte weergave en moet uitteraard in het belangwekkende boekje zelf gelezen worden. E.

J. Veldheim en R. van Reest, *Paleis Soestdijk. De prinselijke woning*. (Libellen-serie nr. 202). Baarn [, 1936]. (40 blzn. met fign. en pltn.) 4°.

Een prettig geschreven en aardig verlucht boekje, dat koopers verdient en ook wel zal vinden, nu „Soestdijk” hernieuwde belangstelling verwierf en als verblijf van prinses Juliana en prins Bernhard aandacht zal blijven trekken. 't Geeft een korte geschiedenis van de bezitting en van de vorstelijke bewoners, die huis en hof, in 1674 door den prins-stadhouder Willem III aangekocht, allengs in het tegenwoordige paleis en park, in 1934 door de koningin-moeder Emma voor 't laatst bewoond, veranderden en vergrootten. Dan volgt een wandeling door het gebouw en door den tuin, van welke beschrijving de waarde door goede afbeeldingen van de voornaamste vertrekken en van de mooiste boschpartijen wordt verhoogd. Aan den rechtervleugel van het gebouw is bijzondere aandacht besteed en wie dus zien wil in welke huiselijke omgeving het jonge echtpaar verkeert, zal door middel van dit boekje zijn weetlust op bescheiden en toch voldoende wijze kunnen bevredigen. E.